

ԼԵՕՆ ԹՈԼՍՏՈՅ

ԻՆՉՈՒԻ ՀԱՄԱՐ

Թարգմանեց՝

ՀԱՅԿ Տ. ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Տպարան «ԱԶԳ»ի Պոսթան

1916

891.71

S-80

891.71

S-80

Vartan Arakelian
Peabody Mass

19 NOV 2010

ԼԷՕՆ ԹՈԼՍՏՈՅ

ԻՆՉՈՒ ՀԱՄԱՐ

Թարգմանեց՝

ՀԱՅԿ Տ. ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

Տպարան «ԱԶԳ» Պոստոն

1916

23 .08. 2013

14104

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿԱԶՄԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿԱԶՄԻ

Հրատարակիչ՝
ԵՐՈՒԱՆԴԻ Տ. ՄԿՐՏԻԶԵԱՆ

9181-71

Զ Օ Ն

ՎԱՆԻ ԻՄ ՍԻՐԵԼԻ

ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԻՑՆԵՐՈՒՍ

Խոնարհաբար՝

ԹԱՐԳՄԱՆԻԶ

ԻՆՁՈ՞Ւ ՀԱՄԱՐ

Ա.

1839-ի գարնան Եան Եաչևսկի, Ռօժանկաչի իւր ապարանքին մէջ ընդունեց իւր հանգուցեալ մէկ բարեկամի որդոջն՝ Յովսէփ Միկուրսկիի այցելութիւնը :

Եաչևսկին վաթսուն հինգ տարեկան ծերունի մ'էր լաջն ճակտով, լաջն ուսերով, լաջն կրծքով, երկաջն ճերմակ ընչացքով, որ իր աղիւսագոջն դէմքը կը կիսէր, հաչրենասէր մ'էր Բոլոնիոջ երկրորդ բաժանման ատեն : Երիտասարդութեան ժամանակ Միկուրսկիի հօր հետ ծառայած էր Կոսցիուսիոջի դրօշին տակ և իւր հաչրենասիրական հողու ամբողջ ուժով կատէր միին—իւր բացատրութեան համաձայն—և անպարկեշտ Կատարինէ Բ.ը, ինչպէս նաև անոր սիրական Բօնիասօլսկի թշուառ մատնիչը : Աչնքան վստահ էր Բոլոնիական հասարակապետութեան վերահաստատմանը, որքան գիշերը կ'սպասէր հետեալ օր արևի ծագման :

1812-ին Նարոլէոնի զօրաբանակի մէկ գունն

դի հրամանատարն էր, զոր կը պաշտէր: Շատ լացաւ մեծ կացսեր անկման վրայ, քացց չէր չուսահատեր նոցն իսկ անդամահատուած Բոլոնիան վերակազմելու մտքէն:

Այեքսանդր Ա. ի միջոցաւ Վարչաւայի մէջ Ազգային ժողովի (die'te դիէտ) բացուելը իւր լոյսը վերակենդանացուց, բացց Սուրբ Դաշնակցութիւնը, չեաղիմութիւնը, որ ամբողջ Եւրոպայի վրայ տիրուեցաւ, Բոլոնիոց փոխարքայ, մեծ դուքս Գոնսթանթինի չիմարութիւնները ուշացուցին իւր ամենանուիրական լոյսերուն իրականացումը:

1825-ին Եաչևսկին հաստատուեցաւ Ռօժանկայի իւր ասպարանքին մէջ և հոն ապրեցաւ շարունակարար, զրադուճն էր իւր կալուածները կառավարել, որսալ, նամակներ ու թերթեր կարդալ, որոնց շնորհիւ ուշադրութեամբ կը հետեւէր իւր հայրենիքի քաղաքական դէպքերուն:

Երկրորդ անգամ ամուսնացած էր գեղեցիկ ու խեղճ աղջկան մը հետ, աչս ամուսնութիւնը երջանկաբեր չեղաւ: Ոչ կը սիրէր, ոչ ալ կը չարգէր իւր երկրորդ կիւնը, աւելի արհամարհանքով կը վերաբերուէր կարծես իւր գործած սխալի վրէժը անկէ լուծելու համար: Զաւակ չունեցաւ անկէ, բացց առաջինէն երկու աղջիկ ունէր: Անդրանիկը Վանտա չափազանց գեղե-

ցիկ, գեղէն կը ձանձրանար, կրտսերը Ալբին հօր սիրելին աշխոյժ աղջիկ մ'էր, քիչ մ' աւելի նիհար՝ հիւսուած չէկ ծամելով և մեծ սխալուն գորշ, իւր նման շատ գատուած աչքերով:

Ալբին 15 տարեկան էր Միկուրսկի դալուօրը: Աչս վերջինը Վիլնայի մէջ ուսանելու աւտեն արդէն կը չարաբերէր Եաչևսկիի հետ, որ այդ շրջանին ձմերանոց եկած էր: Աչդ ատեններ Վանտայի հետ կը սիրաբանէր, բացց այսօր առաջին անգամ ըլլալով կուգար որպէս պատրաստուած մարդ և իւր բաղդին տէր:

Ժողէ Միկուրսկիի դալուստը Ռօժանկայի բոլոր բնակիչներուն և իր հօրը ուրախութիւն պատճառեց, որովհետև ժողէն կը չիչեցնէր իւր բարեկամը, այն ատեն երբ երկուքն ալ երիտասարդ էին և թէ երիտասարդը ետանդով և խանդավառութեամբ կը պատմէր չեղափոխական բորբոքումը՝ որ կը չուզէր ոչ միայն Բոլոնիան, այլ նաև արտասահմանը՝ ուրկէ կուգար ինքը, տիկին Եաչևսկին, որովհետև իւր ամուսինը օտարներու ներկալութեան կղզուշանար և ըստ իւր սովորութեան խիստ չէր վարուեր իրեն օրիորդ Վանտային հետ, որովհետև վստահ էր թէ Միկուրսկին իրեն համար կուգար իր ձեռքը խնդրելու մտադրութեամբ, պատրաստ էր

համաձայնիլ, բայց պայմանով որ ինչպէս կըսէր ինքը սուղի նստեցնէ անոր, վերջապէս Ալբինը երջանիկ էր, որովհետեւ ամենքը գոհ էին:

Միայն Վանտան չէր, որ համոզուած էր թէ Միկուրսկին կուզար իւր ձեռքը խնդրելու, տան մէջ ամենքը այդպէս կը մտածէին, սկսած հօրմէն մինչև պառաւ սպասուհին Լիւսովիւք, թէև ոչ ոք բառ մը արտասանեց այս մասին:

Արդարև ստույգ էր: Միկուրսկին եկած էր այս մտադրութեամբ, սակայն շարաթ մը կենսալէն չետոյ մեկնեցաւ վրդովուած ու շիտթուած ատանց բացատրուելու:

Ամեն ոք չանկարծակիի եկաւ այս շտապ մեկնումէն և Ալբինէն զատ ոչ ոք կրցաւ իմանալ պատճառը, Ալբին միայն գուշակեց զաչն:

Երիտասարդը Ռօթանկա կեցած ատեն նըկատած էր որ միայն իւր ներկայութեան ուրախ և ոգևորուած էր: Իրեն հետ երախտի պէս կը վարուէր, կատակ ընելով, նեղացնելով, բայց իւր կանացի մտածողութեամբ կզգար որ հասակաւորի մը պզտիկ աղջկան մը հանդէպ ունենալիք վարմունքը չէր այս, այլ մարդու մը կընոջ հանդէպ: Նշմարած էր այն քաղցր հայեացքը, զոր կը ձգէր իրեն վրայ իւր մտած և ելած ատեն: Ինքը չէր հասկնար այս արտաչափութեան իմաստը բայց գոհ էր ատկէ և իւր կամքին հակառակ կը ջանար անոր հաճելի դառ-

նալ: Արդ ինչ որ կընէր անոր հաճելի կ'երևար, այսպէս միշտ աւելի ոգևորուած էր իւր ներկայութեան: Միկուրսկին կը սիրէր տեսնել զինքը, որ վաղէ իւր շան հետ, որ շուներ ցատկէ իւր վզին վրայ, լոյժ իւր զուարթափայլ դէմքը, կը սիրէր լսել ամենէն անարժէք պատճառով փրթած իւր հնչուն ծիծաղը, կը սիրէր նայիլ իրեն այն ատեն երբ ինքզինքը կը բռնէր չծիծաղելու համար քահանայի ձանձրալի քարոզը մտիկ ընելով, կը սիրէր հետևիլ իւր դէմքի արտաչափութեանը երբ կենդանատիպ նմանողութեամբ մը կը ծամածոէր իրենց պառաւ ծառան, կամ իրենց գինով դրացին, կամ ինքն իսկ Միկուրսկին վայրկենապէս մէկէն միւս անցնելով: Սակայն ինչ որ ամենէն աւելի կը հիացնէր զանի իւր ապրելու ուրախութիւնն էր: Կարծես նոր կը հասկնար կեանքի հրապոյրը և կշտապէր վայելել ու նկատելով որ այս շափազանցութիւնները կը խանդավառէին զաչն, ինք ևս աւելի կ'ոգևորուէր և իւր ապրելու երջանկութիւնը աւելի ցայտուն կը դառնար:

Ահա ինչու Ալբին միայն գիտէր այն պատճառը, որու համար Միկուրսկին, թէև այս մը մտադրութեամբ եկած, առաջարկութիւն չըրաւ Վանտային: Թէպէտև չհամարձակեցաւ մէկին ըսել, կամ խոստովանիլ, ինչ որ իւր սրբտի խորքը կզգար, թէ նա ստիպուած էր իւր

քուրը սիրել ձինչդեռ չափշտակուած էր իրծով :
Շատ կը զարմանար, որովհետեւ գեղեցիկ
կրթուած ու մտացի Վանտայէն շատ վար կը մը-
նար ինք, բայց չէր կարող մոռնալ թէ այդ այս-
պէս էր և երջանիկ չըլլալ, որովհետեւ ինքն ալ
չափշտակուած էր Միկուրսկիով իւր մատաղ հո-
ւու ամբողջ զօրութեամբ :

Բ .

Ամառուայ վերջը թերթերը չաչտարարեցին
որ Փարիզի մէջ չեղափոխութիւն ծագած է :
Անմիջապէս չետոյ հասաւ Վարչաւայի մէջ տի-
րող բորբոքման լուրը : Եաչեւսկին անհամբեր
և չուսալից կ'սպասէր իւրաքանչիւր նամակա-
րերին՝ Կոստանդինի սպանութեան և Յեղա-
փոխութեան սկսելու լուրին : Վերջապէս նո-
չեմբերին Ռոժանկային մէջ լսեցին իրարու ե-
տեկն՝ փոխարքայի պալատի վրայ չարձակու-
մը, մեծ դուքս Կոստանդինի փախուստը, Ադ-
ղային ժողովի չաչտարարութեամբ Ռուժանօֆ-
ներու հարսութեան անկումը Բոլոնիոյ դա-
հէն, Սլոպեցկիի իշխանապետութիւնը և լեհ
ժողովուրդի նորագոյն ազատութիւնը :

Ըմբոստութիւնը մինչև Ռոժանկա դեռ չէր
տարածուած, բայց իւր բոլոր բնակիչները ու-

չազրութեամբ կը հեռեէին անոր աճուածին և
կը պատրաստուէին :

Ծեր Եաչեւսկին ճշտական չարաբերութիւն
կը սահպանէր չեղափոխութեան գլխաւորնե-
րէն մէկուն հետ, որ իւր հին բարեկամներէն
մին էր, խորհրդաւոր հրէաներ կընդունէր,
չեղափոխութեան չանձնակատարներու նպաս-
տաւոր վաչրկեանին միայն կ'սպասէր ապրա-
տամբներուն միանալու համար :

Տիկին Եաչեւսկի՝ ուրիշ անգամներէ ա-
ւելի հոգ կը տանէր իւր ամուսնու հեշտակե-
ցութեան և ինչպէս միշտ ասով միմիայն աւե-
լի կը բարձրացնէր գաչն : Վանտան իւր աղա-
մանդները զրկած էր Վարչաւայի բարեկամ-
ներէն մէկուն, որպէս զի անոնց արդիւնքը չե-
ղափոխական գոմիթէին չանձնուի : Ալբին կը
հետաքրքրուէր միմիայն Միկուրսկիի գործե-
րով : Իւր հօր միջոցով իմացած էր, որ երի-
տասարդը մտած էր Տվերնեցկիի զօրագունդի
մէջ և իւր ամբողջ ուշադրութիւնը կեդրոնա-
ցուցած էր ասոր վրայ : Միկուրսկին երկու
անգամ գրած էր, առաջինով տեղեկացուցած
էր իւր բանակի մէջ մտնելը, չետոյ Փետրվարի
կէսին խանդավառ խօսքերով նկարագրեց Մթօ-
հէկի տակ Բոլոնիացիներու չաղթանակը, ուր
Ռուսներէն 6 թնդանօթ և բազմաթիւ գերիներ

առած էին : «Յայթութի՛ւն Բոլոնիացիներուն , պարտութի՛ւն Մոսկովներուն : Կեցցէ՛» , կը գոչէր վերջացնելով :

Ալբին չափշտակուած էր , քարտէզը կը քննէր , կը հաշուէր թէ ո՞ւր և ե՞րբ Մոսկովները վերջնականապէս պիտի պարտուէին և անէն անգամ երբ իւր հայրը դանդաղութեամբ կը բանար նամականին կը գողար , կը տըժգունէր :

Օր մը խորթ մայրը իւր սենեակը մտնելով գինքը հացելիի առջև բռնեց զինուորական ըզգեստ հագած : Արդարև աղջնակը կը պատրաստուէր փախչիլ տունէն այս համազգեստով ծպտուած , բոլոնիական բանակին միանալու համար : Տիկին Եաչևսկի իրողութիւնը հօրը պատմեց : Ասիկա իւր քով բերել տուաւ աղջիկը և ծածկելով այն ուրախութիւնը զոր ըզգացած էր իմանալով իւր աղջկաց անձնուիրութիւնը Բոլոնիոյ մեծ դատին համար , խըստաբախ չանդիմանեց և ըսաւ , որ այդպիսի ապուշ գաղափար պէտք է հեռացնէր իւր գլխէն և աւելցուց , «կինը ուրիշ բան ունի ընելիք , սիրել և քաջալերել զանոնք որոնք կը նուիրուին հայրենիքի համար» : Վերջապէս բացատրեց թէ որբան կարևոր էր իրեն համար , որովհետև իւր մխիթարութիւնն ու ուրախութիւնը կը կազմէր , շուտով ժամանակը պիտի գար երբ ինքը

անհրաժեշտ պիտի ըլլար իւր ամուսնուն , և աւելի մտերմութեամբ դպչելով իւր սրտին գիտնալով որ պիտի տանէր , հասկցուց թէ ինք մինակ ու գժբաղդ էր : Աղջիկը փաթթուեցաւ անոր վիզը և ուղելով զսպել իւր արցունքը , որոնք սակայն թրջեցին հօր գիշերազգեստը , խոստացաւ առանց անոր գիտութեան այսուհետև ոչինչ չընել :

Գ .

Պէտք էր Բոլոնիացոյ գրութեան մէջ մըտնել հասկնալու համար թէ ինչ կզգային անոնք իրենց հայրենիքի բաժանումէն վերջ , իւր բեկորներէն մէկը ատելի գերմանացիներուն ձեռքը մնացած էր , մէկ ուրիշը՝ ևս աւելի զըզւելի մոսկովներու , և այն խանդավառութիւնը , որ գրաւեց զիրենք 1830 ու 1831-ին , երբ նախորդ զժրախտ փորձերէն վերջ վերսկսան ազատութեան չոյտեր սնուցանել : Այս չոյտը երկար չը տևեց : Իրարու դէմ դրուած ուժերը շատ անհաւասար էին , այնպէս որ չեղափոխութիւնը դարձեալ ջախջախուեցաւ : Հազարաւոր ռուսներ անասնարար հնազանդելով Բոլոնիոյ մէջ ցրուեցան , և առանց պատճառը հարցնելու երկիրը թէ իրենց և թէ իրենց Բոլոնիացի եղբայրներու արիւնով ողողեցին , Բո-

լոնիացիք երբեմն Տըրիչի հրամանատարութեան տակ ճգնուեցան, Էրբեմն Պասկելիչի, Էրբեմն գերագոյն հրամանատար Նիքօլա Ա.ի: Ոչինչ մարդկանց լուծին տակ ընկան, որոնք ոչ ազատութեան, ոչ Բոլոնիացոց տառապանքին՝ այլ միմիայն իրենց անձնական ընչաքաղցութեան և գծուծ անախտութեան մասին կը մըտաւէին:

Վարչաւան առնուեցաւ և բոլոնիական գորագունդերը որ ամէն կողմ ցրուած էին, առանձին առանձին չաղթուեցան, հարիւրաւոր, հազարաւոր մարդիկ հրացանի բռնուեցան, դանակոծուելով մեռան կամ տարագրուեցան: Տարագիրներու մէջ կը գտնուէր երիտասարդ Միկուրսկին: Իւր հոգերը գրաւուեցան, իսկ ինքը Ուրալսկի զօրագունդի մէջ խառնուեցաւ իրր զինուոր:

Նաչևսկիներ 1832-ի ձմեռը Վիլնա անցուցին, որովհետեւ ծեր հայրենասէրը կը տառապէր 1831-ի դէպքերու պատճառած սրտի հիւանդութենէն: Հոս Միկուրսկիի իր բանդէն զըրկամ կամ նամակը ստացաւ: Կը գրէր թէ, որքան ալ ծանր ըլլար իւր անձին համար՝ կրածներն ու դեռ սպասելիքները, երջանիկ էր իւր հայրենիքի համար տառապելով. աջոււսմենայնիւ երբէք չէր չուսահատած աչն սուրբ դատէն, որուն իւր կեանքի մէկ մասը զոհած էր, պատ-

րաստ էր նուիրելու մնացածն ալ, վերջապէս կըսէր՝ վաղը եթէ նոր առիթ մը գտնէր ազատելու, նորէն պիտի գործէր: Նաչևսկին, որ բարձր ձայնով կը կարգար նամակը, աչտեղ կանգ առաւ հեծկտանքէն խեղդուելով: Վանտան շարունակեց ընթերցուծը: Միկուրսկին կը գրէր նաև թէ իւր վերջին այցելութեան առտեն, ինչ որ ալ ըլլային իւր ծրագիրներն ու երազները, որոնք իւր կեանքի ամենէն պաշտաւ վաչրկեաններու մէջ պիտի մնան միշտ, չէր կրնար ներկայ պաշտաններու տակ անոնց մասին խօսք բանալ:

Վանտան և Ալբին, իւրաքանչիւրը ըստ իր գիտցածին, հասկցան աչա խօսքերու իմաստը և ոչ ոքի չչաչանեցին իրենց ներքին մտածուծը: Նամակի վերջը Միկուրսկին կը բարեկէր ամէնքը աչն միեւնոյն ծիծաղասէր ձևն ընդունելով, որով կը խօսէր Ալբինի հետ իւր աչցելութեան առտեն, կը հարցնէր թէ արդեօք կը շարունակէ՞ր արագ վազելը իր շունէն աւելի արագ ու աչքան կատարելութեամբ ամենքի ձևերը կապկպել: Կատարեալ առողջութիւն կը մաղթէր ծերուկին, ընտանեկան բոլոր գործերու մէջ չաջողութիւն՝ տան ախկոջ, արժանաւոր ամուսին մը՝ Վանտային և միևնոյն ապրելու ուրախութեան շարունակութիւնը Ալբինին:

Դ.

Եաշեակիի առողջութիւնը աւելի վատթարանալով ամբողջ ընտանիքը 1837ին մեկնեցան արտասահման: Վանտան Բատէնի մէջ հարուստ բոլոնիացի գաղթականի մը հանդիպեցաւ ու հետը ամուսնացաւ: Ծեր Եաշեակիին իւր ցաւէն չազատեցաւ ու շուտով մեռաւ Ալբինի գերկին մէջ: Մինչև վերջին վայրկեան մերժեց իւր կընոջ խնամքները և չկրցաւ ներել այն սխալը որ գործած էր անոր հետ ամուսնանալով:

Տիկին Եաշեակի Ալբինի հետ իրենց ապարանքը դարձան:

Ալբինի հետաքրքրութեան գլխաւոր առարկան շարունակ Միկուրսկին էր, որ իր աչքէն հեռու մարտիրոս մը կերևար, որուն որոշած էր նուիրել իւր կեանքը: Անոր հետ թղթակցիլ սկսած էր իւր արտասահման մեկնելէն առաջ: Նախ իւր հօր կողմէն գրած էր, ապա աւելի վերջ, անձնապէս:

Իւր հօր մահուանէն չետոյ Ռուսիա վերադառնալով շարունակեց թղթակցիլ երիտասարդին հետ, չետոյ երբ 18 տարեկան եղաւ, իւր խորթ մօրը չաչանեց՝ որ որոշած էր Ուրալսկ երթալ, Միկուրսկին դտնել և հետը

ամուսնանալ: Տիկին Եաշեական իր ներկայութեան ամբաստանեց Միկուրսկին, որ իւր վիճակը եսասիրութեամբ մեղմացնելու համար կը վախաբէր ամուսնանալ հարուստ աղջկայ մը հետ և զայն իւր դժբախտութեան մասնակցելու պարտաւորցնել: Ալբին զայրացած՝ իւր մօրը չաչանեց որ միայն ինք կրնար աչապիսի ստոր ծրագիրներ վերագրել այն մարդուն, որ իւր ամբողջ ունեցածը նուիրած էր Հայրենիքին: Ընդհակառակը շատ անգամ մերժած էր իր նուիրած օգնութիւնը, ուստի առանց թուլանալու որոշած էր երթալ, զայն դտնել և ամուսնանալ այն պարագային երբ ուզէր այս բարեբախտութեան արժանացնել զինքը: Չափահաս էր, իւր անձնական հարստութիւնն ունէր, իր բաժինը 300,000 տուկա, որ հանգուցեալ մօրեղբայրը թողուցած էր իրեն և իւր բրոջ, ալ ոչ մի արգելք չունէր:

Նոյն տարուոյ Նոյեմբերին Ալբին հրաժեշտ տուաւ իւր բոլոր մօտիկ բարեկամներուն, որոնք անկէ բաժնուեցան ինչպէս կը բաժնուին մէկէ մը, որ հեռաւոր ու բարբարոս Մոսկովներու աշխարհին մէջ դէպի մահ կը վազէ: Նստաւ իւր պառաւ և հաւատարիմ Լիւբովիկի հետ իւր հօր պղտիկ կառքին մէջ, որ բոլորովին նորոգուած էր այս երկար ճամբորդութեան համար, ու մեկնեցաւ:

9181-21

Ե.

Միկուրսկին արտօնուած էր զօրանոցէն դուրս ասլրիլ: Նիքօլայ կաչսրը կը պահանջէր, որ աստիճանագուրկ բոլոնիացիները ոչ միայն ծանրութիւնը կրեն այլ նաև այս շրջանի այն բոլոր նուաստացումները, որոնց ենթարկուած էին պարզ զինուորները, բարեբախտաբար իւր ստորակարգեալներու մեծագոյն մասը կըմբռնէին աստիճանագուրկի դժբախտ կացութիւնը և հակառակ ենթարկուելիք վտանգներուն երբ որ իրենց ձեռքէն գար չէին հնազանդեր բարձրագոյն հրամանին: Միկուրսկի բանակի հրամանատարը, կիսագրագէտ զինւորական մը շեղեցաւ կարգէն, կատարելապէս հասկցաւ այս հարուստ, կըթուած երկտասարդին ինկած վիճակը, նա ամէն ինչ կորսընցուցած էր, ուստի կը զթաք անոր վրայ և շատ ներողամիտ կը վերաբերուէր: Միկուրսկին իր կողմէն կը գնահատէր հրամանատարի բարեսրտութիւնը և իրեն վերաբերմամբ ցոյց տուած լաւ վարմունքին երախտագէտ ըլլալու համար՝ Փրանսերէնի և ուսողութեան (մաթեմատիկ) դասեր կուտար անոր զաւակներուն որոնք կը պատրաստուէին զինուորական դըպրոցը մտնել:

Ուրալսկիի մէջ Միկուրսկին վեց ամիսէն ի վեր ոչ միայն միօրինակ ու տխուր, այլ շատ անտանելի կեանք մը կանցունէր: Հրամանատարէն դատ, որու հանդէպ շատ վերապահ դիրք մը կը բռնէր, կը չարաբերէր աքսորուած բոլոնիացիի մը հետ միայն, որ տգէտ, անհաճոյ և շատ ազահ էր ու ձկնավաճառութեամբ կըրարդուէր: Ամենէն աւելի ծանրը՝ դժուար ու անտանելի զրկանքներն էին: Կալուածներու չարքունիս գրաւումով կորսնցուցած էր իւր բոլոր հասույթները և հազիւ ծալքը ծալքին կը հասցնէր քովը մնացած քանի մը գոհարները վաճառելով:—

Իւր կեանքի միակ, մեծ ուրախութիւնը Ալբրինի հետ ունեցած թղթակցութիւնն էր, որու բանաստեղծական և չքնազագէմ պատկերը՝ Ռօփանկալի վերջին այցելութենէն ի վեր իւր սրտի մէջ կենդանի մնացած, աքսորավայրի մէջ ևս աւելի ցորացիկ կը դառնար: Նամակներէն մէկուն մէջ մանկամարդ աղջիկը իր մէկ հարցուցած էր իմիջի այլոց, թէ ի՞նչ կը նշանակէին հին նամակներէն մէկուն հետեւայ խօսքերը, «ինչ որ ալ ըլլան իմ ծրագիրներս ու երազները»: Պատասխանած էր թէ այժմ արգելք մը չուէր խոստովանելու իւր ամենասիրելի երազը, որ Ալբրինի հետ ամուսնանալն էր: Ալբրին պատասխանեց թէ կը սիրէր զինքը:

ինք անոր գրեց որ աւելի լաւ ըրած պիտի ըլլար եթէ այդ չըսէր, որովհետեւ շատ դժուար էր իւր ապագայի մասին որոշում տալ, քանի որ ամեն ինչ անհնարին էր դարձած: Նա պատասխանեց, ոչ միայն հնարաւոր այլ ստույգ իրականութիւն էր: Մերժեց Ալբրինի զոհողութիւնը, քանի որ չպիտի կրնար ընդունիլ ներկայ վիճակով:

Այս թղթակցութենէն քիչ վերջ 2000 տուկաչի վճարագիր մը ստացաւ: Նամակադրոշմէն ու հասցէէն հասկցաւ որ Ալբրին էր զըրկած, չիչեց, որ իւր առաջին նամակներէն մէկուն մէջ հեքնական եղանակով նկարագրած էր թէ որքան երջանիկ է, որ իւր դասերով թէյ, ծխախոտ և նոցնիսկ գրքեր գնելու համար անհրաժեշտ դրամը կրնար շահիլ: Վըճարագիրը ուրիշ ծրարի մը մէջ գնելով ետ զրկեց և քանի մը տողով խնդրեց անկէ, որ իրենց մաքուր յարաբերութիւնը դրամական առաւելումով չպղտորէ, վստահացնելով թէ ոչ մի պակասութենէ կը նեղուէր, ընդհակառակ ինքզինքը ամենէն երջանիկ կը համարէր իւր նման բարեկամուհի մը ունենալով:

Ասոր վրայ թղթակցութիւնը դադրեցաւ:

Օր մը Միկուրսկին բանակի տեղակալի երկու զաւակներուն դաս տալով դրադուած

ատեն զանգակի մը ձայն լսուեցաւ և կառք մը կանգնեցաւ տան քարէ սանդուղի առաջ: Տըղաներ վազեցին եկողը տեսնելու: Միկուրսկի, մինակ սենեակի մէջ, դրան կը նայէր տղաներուն սպասելով, բայց տեղակալին կինը ներս եկաւ:

— Դուրսը կին մը ձեզ կը հարցնէ, ըսաւ: Կերևայ թէ ձեր երկրէն է, որովհետեւ բոլորովին լեհուհիի նմանութիւն ունի:

Եթէ Միկուրսկին հարցնէին, «արդեօք Ալբրինի այս տեղ դալը կարելի կը համարե՞ս», պիտի պատասխանէր թէ այդ սին երեւակացութիւն է, և սակայն իւր սրտի խորքերէն կըսպասէր անոր դալստեան:

Արիւնը գլուխը զարկաւ, հեալով վազեց դուռը: Մեծ կին մը կանգնած իւր գլխէն վըզկապը կ'արձկէր, ետէն ուրիշ կին մը կուգար: Կինը իւր ետեի քայլերը լսելով շուտ մը ետ դարձաւ, գլխանոցի մը տակ, սառցակախ թարթիչներով, Ալբրինի բարութեամբ լի աչքերը կը փայլէին: Երիտասարդը կարծես քարացած էր, չգիտէր ինչ ընել կամ ինչ ըսել:

— Ժօգէ, գոչեց կինը, իւր հօր տուած անունով կանչելով, ապա ինքնակամ ձգուեցաւ, իւր բազուկներով զրկեց զանի, և իւր պող ու վարդադոցն դէմքը դրաւ Միկուրսկիին վըրայ ու սկսաւ խնդալ ու լալ:

Բարի տիկին տեղակալը խմանալով թէ ո՛վ էր Ալբին և ինչո՞ւ համար եկած էր, ընդունեց զանի իւր տանը և պահեց մինչև ամուսնութեան օրը:

9.

Բարի տեղակալը բարձրագոյն իշխանութենէն արտօնութիւն ստացաւ, Օրէնսդրոյնէն քահանայ մը բերել տուին որ երկու նշանւածները պսակեց: Տեղակալին կինը հարսի մայրը եղաւ, Միկուրսկիի աշակերտներէն մին սուրբ պատկերը բռնեց և Բիօզովսկին տարագիր բոլոնիացին փեսաւէր:

Որքան որ օտարոտի երեւար՝ Ալբին սաստիկ կը սիրէր իւր ամուսինը թէև չէր ճանչնար զանի, ամուսնութենէն չետոյ միայն սկսաւ ծանօթանալ: Ակներև է որ սակորէ ու մտէ այս մարդու մէջ բաւականին սովորական բաներ գտաւ, որովհետև իր երեակաչութեամբ սնուցած ու գուրգուրացած պատկերի բանաստեղծականութիւնները կը բացակայէին: Ասոր փոխարէն կենդանի կալի մը պարզ ու բարի չատկութիւններ գտաւ, որոնք գոյութիւն չունէին երեակաչականին մէջ: Լսած էր իւր բարեկամներէն Միկուրսկիի պատերազմական

քաջութեան մասին պատմուածքներ, ծանօթ էր անոր հարստութիւնն ու ազատութիւնը կորսրեցնելու ատեն ցոյց տուած արիութեան, աշտպէս կը պատկերացնէր զանի շարունակ իրբև գերբնական նկարագրով ապրող հերոս մը: Արդ իրականացէս, մարմնով հուժկու, բարբով բարի, դառնուկներէն ամենէն քաղցրը, և մարդօգմէն ամենէն պարզը եղաւ միշտ միևնոյն երախաչական ծիծաղը իւր փափկասէր չրթունքներու, իւր չկի ընչացքի ու ծնօտամօրուքի միջև կորսուած, որոնք Ռօթանկաչի մէջ զինքը հրապուրած էին, հասպա այս անչէջ ծրխափաշտը, որուն չափտի կրնար հանդուրժել մասնաւորապէս իւր չղութեան ատեն:

Իւր կարգին Միկուրսկին ամուսնութենէն չետոյ միայն ճանչցաւ Ալբինը, առաջին անգամ կնոջ մասին զազափար կազմեց: Ամուսնութենէն առաջ ճանչցած կիները չէին կըրնար հասկցնել իրեն թէ ինչ է կինը, Ալբին սրպէս կին ընդհանրապէս ինքզինքը չանկարծակիի բերաւ և թերևս հրասթափէր եթէ Ալբինի հանդէպ, որպէս Ալբին մասնաւոր քընքուչ ու ազնիւ զգացում մը տածած չըլլար:

Ալբինի հանդէպ ընդհանրապէս իբրև կին տեսակ մը սիրելի և մեքենական զիջողութիւն մը կողար, մինչդեռ բուն Ալբինին, ոչ միայն ընքուչ սէր մը կը ցուցնէր, այլ նաև պաշտելի

սէր մը, ըրած զոհողութեան և իրեն շնորհած անարժան երջանկութեան համար ինքզինք պարտական կզգար անոր :

Միկուրսիկներ երջանիկ էին իրենց մէկ հատիկ սէրով, իրենց խանդաղատանքը իրարու վրայ կեդրոնացնելով, օտարականներու վրայ աչն տպաւորութիւնը կը թողէին որպէս երկու մոլորուած և ցրտէն ընդարմացած արարածներ, որ իրարու փարած կրկին տաքցած էին : Պառաւ Լիւսովիկը, ստրկութեան աստիճան անձնուէր, բարի, մրմնացող, ծաղրասէր և սիրատենչ ամենու հանդէպ, կապուելով իրենց բաղբին կը նպաստէր իրենց երջանկութեան : Երջանիկ էին նոյնպէս իրենց գաւակներով : Ամուսնութենէն տարի մը չետոյ գաւակ մը ունեցան, 18 ամիս չետոյ աղջիկ մը : Պզտիկ տղան մօր պատկերն ունէր, նոյն աչքեր, նոյն աշխուժութիւնը, նոյն գեղեցիկութիւնը : Աղջնակը գեղեցիկ ու առողջ կենդանի մ'ըլլար կարծես :

Դժբաղդութիւնը իրենց հալրենիքէն հեռու գտնուելն, մանաւանդ իրենց շարունակական ստորնացուցիչ վիճակն էր : Ալբին մասնաւորապէս շատ կը նեղուէր այս վերջինէն : Իւր ժողէն իւր հերոսը, իւր պաշտելին, ստիպուած էր շտկուել իւրաքանչիւր սպալի առաջ, պահակ կանգնել, մէկ խօսքով ստրկօրէն հնազան-

դել : Վերջապէս Բոլոնիայէն շատ աղետաբեր լուրեր կը հասնէին, գրեթէ իրենց բոլոր բարեկամները և ազգականները տարագրուած՝ կամ աքսորուած էին : Իսկ իրենց համար ուէ մեղմացուցիչ վիճակ չէր չուացուեր : Ներուժ ստանալու կամ առնուազն Միկուրսիկն սպաջութեան աստիճանին բարձրացնելու համար եղած բոլոր փորձերը իզուր անցած էին : Նիկողայտս Ա. ը զօրանցքներ, հանդէսներ կը սարքէր, դիմակաւոր պարահանդէսներ կը ջաճախէր, հոն դաւեր կը փնտռէր, առանց ուէ անհրաժեշտութեան կը շրջագայէր Ռուսիան սանձարձակ ձիեր պատուեցնելով ու մարդիկ սարսափեցնելով, բաց երբ քանի մը լանդուզն մարդիկ համարձակէին տեղեկատուութեան մը մէջ Բոլոնիացիներու կամ Դեկտեմբերեաններու վիճակին քիչ մը թեթեացում խնդրել, տարադիրներ, որոնք հալրենիքի սիրոյն համար կը տառապէին, որով կը պարծենար ինք, ուռած կրծքով, անշարժ հայեացքով կը պատասխանէր «Թող ծառայեն, տակաւին... շատ շուտ է...» : Կարծես թէ գլխէր երբ պէտք է ներդամիտ ըլլալ : Ու բոլոր իր պալատականները, զօրապետները, սենեկապանները, ինչպէս նաև ասոնց կիները, չղիացած, կը հիանալին այս մեծ մարդու իմաստութեան և արտաքոյ կարգի կանխատեսութեան վրայ :

Վերջապէս Միկուրսկիներու կեանքին մէջ աւելի ուրախութիւն կար քան չտգնութիւն :

Հինգ տարի այսպէս անցաւ : Յանկարծ, սոսկալի դժբախտութիւն մը վրայ հասաւ, ազջրնակը հիւանդացաւ, ապա քիչ չետոյ կարգը աղեկին եկաւ : Բժիշկ չգտնուելուն պատճառաւ պղտիկը 3 օր զօրաւոր տենդի մը բռնուեցաւ ու չորրորդ օրը մեռաւ, երկու օր չետոյ աղջնակն ալ մեռաւ :

Եթէ Ալբին ինքզինք Ուրալ դեռը Հնետեղ պատճառն այն էր որ չէր կրնար առանց սոսկուծի երեակալել թէ ինչ պիտի լինէր իւր ամուսինը իւր ինքնասպանութիւնը լսելով : Բայց զժաւարտութեամբ կը քաշէր իւր կեանքը : Երբեմն այնքան գործունեայ, այժմ բոլոր տան գործերը կը թողուր կիւտովիկին : Երկար ատեն աչքերը չառած կը կենար կամ չանկարծ վեր ցատկերով կը վազէր իր սենեակը, և հոն առանց բառ մը պատասխանելու իւր ամուսնու և ծեր սպասուհու մխիթարական խօսքերուն լուռ կուլար ինդրելով որ զինք միակ ձգեն :

Ամառը իւր զաւակներուն գերեզմանին վրայ կերթար և իւր սիրտը կը մորմոքէր այս մտածողութեամբ թէ ի՞նչ դարձած էին և ի՞նչ կրնային դառնալ : Մանաւանդ կը դրդուէր այն գազափարով որ եթէ իր զաւակները քաղաքը

բնակած ըլլային պիտի ապրէին, վասն զի հոն բժշկական օգնութիւն կարելի էր գտնել :

«Ինչո՞ւ համար է այս կը մտածէր. ժողէն ու ես մէկէն բան մը չէինք պահանջեր, մեր միակ փափաքն էր ապրել այնպէս, ինչպէս ապրած էին մեր նախնիք, ինձ համար, ես կը ցանկայի սիրով ապրել անոր հետ, գուրգուրալ զաւակներուս, պզտիկներուս վրայ, մեծցնել զանոնք... բայց կը շարշարեն, կը տարագրեն զանի, ու ինձմէ կը խլեն, ինձմէ, ինչ որ լոյսէն աւելի թանկ է ինձ համար : Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ» կը հարցնէր մարդոց ու Աստուծոյ :

Նոյն իսկ չէր կրնար ինքն իրեն ունէ պատասխանի մը կարելիութիւնը պատկերացնել, ու այս պատասխանէն դուրս կեանքը իրեն համար անիմաստ կը դառնար, կը դադրէր : Թըշուտ արտորական կեանքը, որ երբեմն իւր կանացի ճաշակովն ու շնորհքով կրնար գեղեցկացնել, անտանելի դարձած էր թէ իրեն, թէ Միկուրսկիին, որ կը տանջուէր իրեն համար և չէր կրնար մխիթարել :

է.

Այս անտանելի բոպէներին Ուրարսի եկաւ Ռօզօլովսկի անունով բոլոնիացի մը, որ մասնակցած էր Սերօզինսկի աքսորական քահանայի այդ շրջանին կազմած ջանդուդն ծրագրի պատրաստութեան՝ Սիբերիոյ տարագիրները չեղափոխելու և փախցնելու համար: Ինչպէս Միկուրսկին և հազարաւոր ուրիշ վտարանդիներ, որոնց միակ ոճիրն եղած էր բոլոնիացի աշխինքն ինչ որ էին նոցնը մնալու ցանկութիւնը, Ռօզօլովսկին ալ պատժուեցաւ և Միկուրսկիի բանակին մէջ զետեղուեցաւ: Նորեկը ուսողութեան նախկին ուսուցչապետ երկարահասակ, քիչ մը կորացած, նիհար մէկն էր: Այտերը փոսացած էին և ճակատը խորշոմած:

Եկած առաջին երեկոյցին իսկ Միկուրսկիներու տան դաւաթ մը թէչի առջև նստած իւր ցած և դանդաղկոտ ձայնով սկսաւ պատմել այն գործը, որու համար այնքան անգթօրէն տանջուած էր: Հաչը Սերօզինսկին ընկերութիւն մը կազմած էր որու ճիւղերը բռնած էին ամբողջ Սիբերիան և որու նպատակն էր ոտքի հանել զինուորներ, տաժանակիր աշխատանքի դատապարտուածները և տարագիրները կողակնե-

րու և հետևակազօրաց բանակներու մէջ գլտնըւած բոլոնիացիներու օգնութեամբ, Օմսկի հրետանին գրաւել և ազատել ամենքին:

— Արդեօք կարելի՞ էր, հարցուց Միկուրսկին:

— Շատ կարելի: Ամէն ինչ պատրաստ էր ըսաւ Ռօզօլովսկին չօնքերը սեղմելով:

Հանգարտ բացատրեց ամբողջ ծրագիրը և այն բոլոր միջոցները, որոնք դաւադրողներու փրկութեան համար ձեռք պիտի առնուէին անչաջողութեան պարագային: Յաջողութիւնը անտարակուսելի կըլլար եթէ երկու սրիկաներ չը մատնէին: Ռօզօլովսկիի ըսածով քահանան հանճարեղ և հոգեկան մեծ ուժի տէր մարդ էր, ուստի մեռաւ իրր հերոս և իրր մարտիրոս:

Ռօզօլովսկին շարունակեց պատմութիւնը իւր անվիշտ ձայնով, չարչարանքի բոլոր մանրամասնութիւնները չիշելով, որոնց ստիպուեցաւ ներկայ գտնուել բոլոր դաւադրութեան մասնակցողներու հետ իշխանութեան հրամանով:

— Երկու զօրագունդ երկու շարքի վրայ կեցած երկար միջանցք մը կը ձևացնէին: Իւրաքանչիւր զինուոր հրացանի փողի 1/2-ի հաստութեամբ ճիպոտ ունէր ձեռքին, որու օրինակը տուած էր Չարը: Առաջին անգամ բժիշկ

Շահալսկին բերին: Երկու զինուոր բռնած էին զանի, մինչդեռ միւսները իրենց ճիպոտով կը զարնէին մերկ կոնակին վրայ երբ իրենց առջևէն անցնէր: Այս պատժի ծանրութիւնը այն ատեն միայն զգացի երբ կանգնած տեղիս մօտեցան, մինչ այդ թմբուկի ձայն միայն կը լըսէի և չարչարանքը միայն այն ատեն հասկցայ երբ զաւազաններու սուլոցն ու աղմուկը լսեցի որ կը հանէին միս ձեծելով: Տեսայ որ զինւորները կը քշէին զանի իրենց հրացանով, մինչդեռ անիկա դողալով կը քալէր, գլուխը երբեմն այս կողմ, երբեմն այն կողմ զարձնելով: Երբ մեր առջև հասաւ, ոուս բժիշկ մը ըսաւ զինուորներուն, «չափ ամուր մի զարնէք, գըթացէք»: Բայց անոնք շարունակ կը զարնէին: Երբ կրկին առջև եկաւ, չէր քալեր այլևս, կը քշէին զինքը: Իւր կոնակը սոսկալի տեսք մը ունէր, աչքերս զոցեցի, ընկաւ, ու վերցուցին տարին: Ապա կարգը եկաւ երկրորդին, երրորդին, չորրորդին: Ամենքը կիչնային ու վերցուելով կը տարուէին, ոմանք մեռած, ոմանք հազիւ կենդանի մնացած, ու մենք ստիպուած էինք մնալ և դիտել: Գործողութիւնը վեց ժամ տևեց, առաւօտեան ժամը Տէն մինչև երկուքը: Վերջինը Սերօզինսկին էր: Երկար ատենէ ի վեր չէի տեսած զանի, այնքան ծերացած էր որ չը ճանչցայ: Իւր լերկ դէմքը խորշո-

մած և կանաչ գոշն առած էր: Իւր մերկացած մարմինը՝ նիհար էր, զեղին, կղոսկրներ, դուրս ցցուած էին: Ինքն ալ ուրիշներու նման իւրաքանչիւր հարուածին կը դողար ու գլուխը կը բարձրացնէր, չէր հառաչեր, բայց բարձր ձայնով կ'աղօթէր, Ողորմեա ինձ, Աստուած, ըստ մեծի ողորմութեան քում:

— Ես իմ ականջներովս լսեցի, շեշտեց Ռօգօլովսկին:

Եւ շրթունքները գոցած սկսաւ քթով շնչել:

Լիւսովիկ պատուհանի քով նստած կը հեծկըլտար:

— Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի այս բոլոր մանրամասնութիւններ պատմել, շիկերէները միշտ շիկերէներ են, գոռաց Միկուսկին իւր ծխափայտը ձգելով:

Յանկարծ վեր ելաւ, շտապ քայլերով անցաւ խաւարի մէջ խեղդուած ննջարանը: Ալբին աչքերը չառած կը մնար, կարծես քարացած:

Ը.

Հետևեալ օր Միկուրսկին մարզանքէն վերադառնալով զարմացաւ և ուրախացաւ տեսնելով որ իւր կինը առաջուան պէս թեթև քայլերով գինք դիմաւորելու կուգար դուարթ դէմքով: Ննջարանը տարաւ:

— Այժմ, լսիր, Ժողէ:

— Կը լսեմ, ի՞նչ կայ:

— Գիշերս Ռօզօլովսկիի պատմութեան վերայ մտածելով չքնեցի: Վճռած եմ, ալ չեմ կըրնար աչս կեանքը շարունակել, այլ ևս չեմ ուզեր աչս տեղ մնալ: Մեռնիլ քան թէ մնալ:

— Բայց ի՞նչ ընել:

— Փախչի՛լ:

— Փախչի՛լ, ի՞նչ պէս:

— Աճէն ինչ խորհած եմ, լսիր:

Գիշերուան մէջ իւր երեակայած ծրագիրը բացատրեց: Իւր ամուսինը մուտք կոխելուն պէս տունէն պիտի հեռանար և Ռւրալի եղերքներուն վրայ պիտի թողուր իւր վերարկուն, մէջը իւր ինքնասպանութիւնը չաչտնող նամակ

մը: Աճէն ոք պիտի կարծէր թէ խեղդուած է: Պիտի փնտռէին գանի, դիւաններու մէջ թղթերու փոխանակութիւն պիտի ըլլար, մինչդեռ ինքը ծածուկ տեղ մը պիտի պահուէր: Անքան լաւ պիտի պահէր որ ոչ ոք չպիտի կրնար գտնել: Ամբողջ մէկ ամիս աչսպէս կրնար անցունել, և երբ ամէն ինչ հանդարտուէր փախչելու չարմար առիթը պիտի ունենային:

Ծրագիրը նախ և առաջ անիրահանանալի թուեցաւ Միկուրսկիին: Բայց երեկոցեան տեղի առաւ իւր կնոջ համոզմունքին: Տեղի տալու ուրիշ պատճառ մ' ևս ունէր, անչաջողութեան պարագային Ռօզօլովսկիի նման պատիժ մը իրեն միայն կ'սպառնար, իսկ չաջողութիւնը կազստէր նաև իւր կինը: Մանաւանդ կը տեսնէր որ իրենց զաւակներու մահուանէն վերջ կեանքը որքան անտանելի դարձած էր հոն:

Ռօզօլովսկի և Լիւսովիկ ծանօթացան իրենց ծրագրին, երկար խորհրդակցութիւններէ, բազմաթիւ փոփոխութիւններէ չտոյզ փախուստի ծրագիրը ընդունուեցաւ: Նախ և առաջ որոշուեցաւ որ Միկուրսկին իւր կեղծ ինքնասպանութեանէն չտոյզ պիտի փախչէր առանձին ու ոտքով: Ալբին կառքով պիտի երթար միանար անոր որոշեալ տեղ մը: Աչսպէս էր առաջին ծրագիրը: Բայց Ռօզօլովսկին պատմեց վերջին հինգ օրուայ ընթացքին փախուս-

տի բոլոր գեթախտ և ձախողուած փորձերը (ձէկը միայն չաջողեցաւ փախչիլ), Ալբրին ուրիշ ծրագիր մը առաջարկեց :

Ժողէ, կառքի մէջ պահուած պիտի ճամբորդէր իրեն և Լիւսովիկի հետ մինչև Սարատով : Աչնտեղ զգեստներ փոխելով ուրքով պիտի երթար Վօլկայի եզերքէն մինչև որոշուած տեղ մը, ուր երեքը միասին Սարատովէն վարձուած մակոյղի մը մէջ պիտի նստէին, Վօլկան ի վար մինչև Աստրախան պիտի իջնէին, ու Կասպից ծովով Պարսկաստան պիտի անցնէին : Այս ծրագրերը ամենքի հաւանութեան արժանացաւ, գլխաւորապէս Ռօզօլովսկիի : Բաց և աչնպէս դժուարութիւն մը կար, կառքի մէջ թաքստոց մը շինել, որ իշխանութեան ուշադրութիւնը չը հրաւիրէր ու կարելի ըլլար մարդ մը պահել :

Օր մը, Ալբրին, երբ իւր զաւակաց գերեզմանին վրայ դացած էր, Ռօզօլովսկիին կը բացատրէր իւր վիշտը, որովհետև ստիպուած էր օտար երկիր ձգել իւր պատիկ որդոց աճիւնները : Վերջինս վաչրկեան մը մտածելէն չետոյ ըսաւ,

— Արտօնութիւն խնդրէ զաւակացդ դագաղները քեզ հետ տանելու : Թոյլ կուտան :

— Ոչ, չեմ ուզեր, չեմ կրնար, ըսաւ Ալբրին :

— Խնդրեցէք, ամէն ինչ անոր մէջն է :

Դագաղները չպիտի վերցնենք, աս պատրուակով շինուելիք մեծ սնտուկը պիտի ծառայէ ժողէի համար :

Նախ և առաջ Ալբրին չ'լսեց այս առաջարկը, որովհետև կը դժուարանար իւր զաւակները խարէութեան մէջ խառնել : Բաց երբ Միկուրսկին ուրախութեամբ հաւնեցաւ այս ծրագրին, ինքն ևս իւր կարգին ընդունեց :

Ուրեմն ծրագրերը վերջնականապէս որոշուեցաւ հետեւեալ կերպով : Միկուրսկին պիտի ջանար իշխանաւորներուն հաւատացնել իւր խեղդուելը, երբ իւր մահը պաշտօնապէս ծանուցուէր, Ալբրին աղերսագիր մը պիտի տար՝ երկիր վերադառնալու և իր զաւակաց աճիւնները իրեն հետ տանելու թոյլտուութիւն պիտի խնդրէր : Այդ թոյլտուութիւնը ձեռք բերելով՝ պիտի կեղծէր դագաղներ վերցնելը և Միկուրսկին պիտի մտնէր ասոր համար պատրաստուած սնտուկի մէջ :

Ճանապարհորդութիւնը այսպէս պիտի շարունակուէր մինչև Սարատով, ուր տեղի պիտի ուենար նաւամուտքը : Նաւակին մէջ Ժողէ սնտուկէն դուրս պիտի ելնէր, դէպի Կասպից ծով պիտի երթային, նոյն տեղէն կամ Պարսկաստան, կամ Թուրքիա, և ասիկա պիտի ըլլար ազատութիւնը :

Թ.

Միկուրսկիներ ձեռ կառք մը գնեցին պառաւ սպասուհին ետ զրկելու պատրուակով, ապա սկսան սնտուկ մը շինել աչնպէս որ կարելի ըլլար մէջը մտնել ու ելնել առանց ուշադրութիւն հրաւիրելու և պառկիլ առանց օգէն զբրկելու: Ռօգօլովսկին մասնաւորապէս թանկագին օգնութիւն ըրաւ այս գործողութեան ատեն, որովհետեւ առաջնակարգ կահադործ էր: Վերջապէս սնտուկը կառքին ետևը հաստատեցին, անպէս որ կառարկղի կողմէ բաց մնար և ով որ մէջը մտնէր, կարողանար իւր մարմնի մէկ մասը կառքի խորքը երկարցնել: Ծակերբացին, փոխաթներով ծածկեցին ամէն կողմէ, ու շուաններով փաթթեցին: Մնտուկը կառքի մէջ կը բացուէր:

Երբ ամէն ինչ պատրաստուեցաւ, Ալբին, որպէս զի կառավարութեան առջև հետքը կորսրնցնէ, Գնդապետին քով գնաց և ըսաւ որ իւր ամուսինը մելամաղձոտութեան մէջ ընկած՝ ու ինքնասպանութեան փորձ կատարած է: Անոր կեանքէն վախնալով քանի մ' օրուան արձակուրդ

կը խնդրէր: Իւր թատերական ձիրքերը այս անգամ հրաշալի կերպով չաջողեցան:

Իւր գէմքի վրայ ցոլացող դառնակսկիծ մը տատանջութիւնը աչնքան բնական կ'երևար, որ գնդապետը չուզուած խոստացաւ իւր ձեռքէն եկածը շինաչել: Ապա Միկուրսկին խմբագրեց այն նամակը որ պիտի գտնուէր իւր վերաբերուի թևին մէջ և որոշուած իրիկուն դէպի Ուրալ ուղևորուեցաւ սպասեց զիշերուան, իւր վերաբերուն նամակով եզերքի վրա դրաւ և կամացուկ վերադարձաւ տուն: Գիշերը շտեմարանին մէջ տեղ մը պատրաստած էր, Ալբին Լիւտովիկ գնդապետին քով զրկեց չալտնելու համար որ իւր ամուսինը քսան չորս ժամէն ի վեր դուրս ելած էր բաց տակաւին չէր վերադարձած: Առաւօտ երբ իւր ամուսնու նամակը բերին, գընդապետի մօտը վազեց ալ աւելի սաստիկ չուսահատութեան մատնուած:

Շարաթ մը չետոյ Ալբին իւր երկիրը վերադարձի արտօնութիւնն ստանալու համար խնդրազիր մը տուաւ, բոլոր տեսնողները կը չուզուէին իւր ցուցադրած վշտէն: Գթացին այս դժբաղդ ամուսնու և մօր վրայ: Երբ մեկնելու արտօնութիւնը ձեռք ձգեց, երկրորդ աղերսազիր մ' ևս տուաւ իւր զաւակներու վերաբերակալ: Իշխանաւորները թէև զարմացան այս ըզ-

դաշնակահանութեան վրայ, սակայն և աշնպէս աչս նոր արտօնութիւնն ևս չնորհեցին :

Այս երկրորդ արտօնութիւնը ստանալու լաջորդ օրը Ռօզօլովսկի, Ալբին և Լուսօվիկ մութը կոխելու ատեն գերեզմանատուն դացին, վարձու կառքի մը մէջ սնտուկը հետերնին տարին, որու մէջ պիտի դրուէր դադաղները : Գերեզմաններու առջև աղօթելէն չետոյ Ալբին ուժ գին վեր ելաւ, արցունքները սրբեց և Ռօզօլովսկիին րտաւ,

— Ըրէք, ես այլ ևս չեմ կրնար : Ու հեռացաւ :

Ռօզօլովսկի Լիւսօվիկի օգնութեամբ գերեզմանաքարը մէկդի դրաւ և դադաղներու վրայի հողը փոխադրեց : Վերջապէս երբ ամէն ինչ վերջացաւ, Ալբին կանչեցին ու վերադարձաւ սնտուկը հողով լեցուն :

Մեկնելու օրը հասաւ : Ռօզօլովսկի կ'ուրախանար ձեռնարկի երջանիկ ընթացքին վրայ, Լիւսօվիկ ճամբորդութեան համար մեծ քահակութեամբ կարկանդակներ ու խմորեղէններ եփած էր, կըսէր որ իւր սիրաբ թէ ուրախութեամբ և թէ վախով պարուրուած էր : Միկուրսկին երջանիկ էր շտեմարանի իւր գերութեան վերջաւորութենէն, ուր փակուած էր ամիսէ մը ի վեր, և ամէնէն աւելի Ալբինի ցոյց տուած օգնութենէն ու հրճուանքէն, կարծես

կը մոռնար իւր անցեալ դժբաղդութիւնները և ապագայ բոլոր վտանգները, ու երիտասարդութեան ժամանակուայ պէս իւր դէմքը խանդազատանքով կը լուսաւորուէր ամէն անգամ երբ Ալբին կուգար զինք տեսնելու :

Առաւօտեան ժամը երեքին երկու կիներուն ընկերացող կօղակը եկաւ իւր երեք ձիաւոր ընկերներով : Ալբին ու Լիւսօվիկ պզտիկ շուն մը ձեռքերնուն մէջ նստեցան կառքի ներսը բազմոցներու վրայ : Կօղակը կառապանին քով նստեցաւ : Միկուրսկին շիւղացու շորերով սընտուկի մէջ երկնցած էր :

Քաղաքի վերջին տուները անցան, ու պատաւկան տրոյկան (կառք) մեկնեցաւ ամենայն տրապուլեամբ սահելով ամուր և քարաչէն ճամբու վրայէն, որ կը ձիուէր անսահման տարածութեամբ աննշակ մարդագետնի մէջ :

Ժ .

Ալբրինի սիրտը ուրախութենէն ու հիացմունքէն կը տրոփէր : Չը կրնայով ինքզինք զըստել, աննկատելի Ժպիտով մը Լիւտովիկին կ'ակնակէր, երբեմն կօզակի լաչն քամակը, երբեմն կառքի խորքը : Լիւտովիկ հասկցող զէմքով իւր առաջ կը նայէր առանց չուզուելու՝ թեթեակի շրթունքները սեղմելով :

Օրը պաշտառ էր, ամէն կողմ անսահման կը տարածուէր մարդադեատիններու փալուն անապատը առաւօտեան արևի շեղակի ճառագայթներով արծաթազօծուած : Ճամբու երկու կողմը, ուր կարծես ասֆալտի վրայ կը հընչէր ձիերու արագ արշաւը, կերեւելին արջամուկերու հողարլուրները, իւրաքանչիւր թմբի ետեւ կը կենար պզտիկ պահապան կենդանի մը, որ սուր ճիչով մը վտանգը ազդարարելէն չետոյ իւր ծակը կը խոչնար : Հագուազէս ճամբորդներու միայն կը հանդիպէին, ցորենով բեռնաւորուած կառքերու շարան մը, կամ ձիաւոր սափրիչ մը, որուն հետ կօզակը շտապով քանի մը թաթարերէն խօսքեր կը փոխանակէր :

Իւրաքանչիւր ձիափոխ կաշանէն առնուած նոր ձիերը թարմ, լաւ կշտացած էին և Ալբրինի

կառապաններուն բաշխած պատուական նըւէրը, առանց բացատրութեան ճամբորդութիւնը կարագացնէր :

Առաջին հանդատին առիթէն օգտուելով երբ կառապանը ձիերը կը տանէր և կօզակը բակին մէջ կը մտնէր, Ալբրին ծոեցաւ զէպի իւր ամուսինը ու անոր վիճակը հարցուց, արդեօք բանի մը պէտք ունէ՞ր :

— Շատ լաւ եմ և բանի մը պէտք չունիմ, այսպէս քառասուն ութ ժամ դիւրութեամբ կըրնամ մնալ :

Իրիկունը Տերկազի մեծ աւանը հասան : Որպէս զի իւր ամուսնոյն քիչ մը օդ առնելու և իւր անդամները կծկելու միջոց տայ, Ալբրին ոչ թէ կաշանին մէջ դադրելու հրաման տրուաւ այլ պանդոկ, ապա անմիջապէս կօզակը ուղարկեց կաթ ու հակիթ գնելու : Կառքը քիւլին տակ տեղաւորուեցաւ, Լիւտովիկը հեռացաւ անոր վերադարձը լրտեսելու : Ալբրին դուրս հանեց իւր ամուսին, կերակրեց զանի, որ կրցաւ ժամանակին վերահաստատուել իւր պահարանին մէջ :

Ձիաններ բերելու գացին ու մեկնեցան : Ալբրին ևս աւելի կուրախանար ու չէր լաջողեր իւր խանդաղատանքը զսպել, կարող էր միայն Լիւտովիկի, կօզակի ու պզտիկ շան հետ խօսիլ, ու

ինքզինք չէր զրկեր երեքի հետն ալ զուարճա-
 նալու: Լիւթովիկ հակառակ իւր ազեղութեան
 կը կասկածէր ամէն ճարգու իր վրայ ձգած սի-
 բային նաչուածքներէն, կ'երեւակայէր թէ կը
 սիրուի քաջ ու հուժկու կողակէն, որու չտակ
 հաշեացքը և մեծ բարեսրտութիւնը երկու կի-
 ներուն ալ հաճելի էին: Այլին կը զուարճանար,
 պղտիկ շան հետ, որու մատով կ'սպառնար երբ
 Միկուրսիկի սնտուկը կը հոտոտէր, նաև իւր
 ծաղրաչարժ պէրասիրութեամբ ամէն սիրաչին
 ձեռնարկէ անմեղ կողակի հետ: Վտանգէն, իւր
 ձեռնարկի չաջողութեան սկզբնաւորութենէն,
 մարդագետնի կենսատու օրէն գրգռուած երի-
 տասարդ կիւնը բերկրութիւն մը ու մանկական
 զուարթութիւն մը կղզար զոր երկար ատենէ ի
 վէր չէր գղացած, Միկուրսիկին իւր կինը ուրախ
 գրախօսութիւնը լսելով իւր քաջած մեծ նեղու-
 թիւնը կը մոռնար, տաքութիւնն ու ծարաւը կը
 տանջէին զինք, բայց կ'ուրախանար անոր ծի-
 ծաղով:

Երկրորդ օրուայ վերջը մէգի մէջէն անո-
 րոջ ձևեր կը նշմարուէին, Սարատով քաղաքն
 էր ու Վօլկան: Կողակը, որու աչքերը վարժը-
 ւած էին մարդագետնին, պարզապէս կը տեսնէր
 գետն ու կաշմերը, որոնք Լիւթովիկին ցոյց կու-
 տար: Վերջինս կը պնդէր թէ կը տեսնէ: Այլին

ոչինչ չէր նշմարեր, բայց դիտմամբ կը պօռար
 բարձր ձայնով խօսելով շնիկի հետ:

— Սարատով, ահա Սարատով, ահա Վօլ-
 կան, իւր ամուսնոյն իմացնելու դիտաւորու-
 թեամբ:

ԺԱ.

Առանց Սարատով մտնելու Այլին հրամա-
 չեց Վօլկաչի ձախ եղերքի վրայ, քաղաքին
 ճիշտ դիմաց, Օկրօսկայա աւանին մէջ իջևա-
 նել: Կը չուար թէ զիչերը ժամանակ պիտի
 ունենայ իւր ամուսնոյն հետ խօսել ու նոյն իսկ
 դաջն սնտուկէն հանել: Դժբաղդարար գարնա-
 նային այս կարճ զիչերը անցնելու համար կօ-
 զակը ճամբու վրա գտնուած դատարկ կառքի
 մը մէջ պառկած էր: Լիւթովիկ Այլինի հրամա-
 նով կառքի մէջ կը մնար, վստահ որ կողակը
 իւր պատճառով չէր հեռանար, աչքերը կը
 թարթէր, կը ժպտար, ու ճետկապով իւր ծաղ-
 կահար դէմքը կը ծածկէր: Այլին չէր ժպտեր,
 ու ևս աւելի կ'անհանգստանար կողակի օտա-
 րտի կեցուածքէն:

Այս պարզկաջ զիչերը Այլին շատ անգամ
 պանդոկի սենեակի ետեւի գոնէն դուրս ելաւ:
 Բայց կողակը չէր քնանար ու դատարկ կառքի

մէջ նստած կը մնար : Միայն արշալույսի ատեն
երբ արագազինները սկսեցին կանչել Ալբին կըը-
ցաւ քանի մը խօսք փոխանակել իւր ամուսնու
հետ : Կօզակը երկնցած կը խօսար : Կամայ մը
կառքին մօտեցաւ ու սնուակին դպաւ :

— Ժօղէ՛, ըսաւ :

Ոչ մի պատասխան :

— Ժօղէ, Ժօղէ, կրկնեց աւելի բարձր, ան-
հանդիստ :

— Ի՞նչ : Ի՞նչ կայ, ըսաւ Միկուրսկի քնոյ
մէջէն :

— Ինչո՞ւ չես պատասխաներ :

— Կը քնանալի ըսաւ : Իւր ձայնի դողալէն
հասկցաւ որ կը խնդար :

— Է լաւ, պէ՞տք է դուրս ելնել :

— Անկարելի է, կօզակն այս տեղ է :

Այս խօսքերը արտասանելով կօզակին նա-
ցեց :

Տարօրինակ բան, կօզակ կը խօսար, բայց
իւր բարի կառուցտ աչքերը բաց էին, իրեն կը
նայէր ու այս նաչուածքի հանդիպման ատեն
միայն դոցեց իւր արտևանունքները :

«Արդեօք պատրանք մ'է թէ իրապէս չի քը-
նանար» հարցուց ինքնիրեն Ալբին և անմիջա-
պէս, «ոչ գաղափար մ'է» ըսաւ ու դէպի սըն-
տուկը դառնալով,

— Քիչ մը և՛ս համբերիր, ըսաւ : Անօթի
չե՞ս :

— Ոչ, բայց շատ կը փափաքիմ ծխել :

Ալբին նորէն աչքը կօզակին վրայ ձգեց :

Կը քնանար :

«Աղարե գաղափար մ'էր» խորհեցաւ :

— Անմիջապէս կառավարչին քով պիտի
երթամ :

— Գնա՛, չաջողութիւն :

Ալբին պաշտօնակի մէջէն շրջագետտները
հանեց, պանդոկը մտաւ փոխուելու համար :

Իւր ամենէն գեղեցիկ շրջագետտը հազնե-
լով վօլիան անցաւ : Գետափի վրայ կառք մը
նստեցան և ուղղուեցաւ դէպի կառավարչի
տունը : Երիտասարդ ու գեղեցիկ աչրի լեհու-
հին, ժպտադէմ, սքանչելի կերպով Ֆրանսե-
րէն խօսելով, շատ հաճելի երեցաւ ծեր կառա-
վարչին :

Ծնորհեց բոլոր իւր ուզած արտօնու-
թիւնները և խնդրեց, որ հետևեալ օրը կրկին
գայ Յարիցին քաղաքի հասցէին գրաւոր հրա-
մանը ստանալու :

Իւր խնդրանքին չաջողութենէն և կառա-
վարչի վրայ թողած տպաւորութենէն բարե-
բաղը, լիացուց նաւահանգիստը տանող կողմը
իջաւ : Արեւը արդէն մօտակաջ անառի ծառե-

րէն կը ծագէր ու իւր ճառագայթները կ'ոստոտակէին ջրի լայնարձակ մակերեսին վրայ: Աջ ու ձախ, բլուրներու վրայ կը տեսնուէին ծաղկազարդ խնձորենիները ճերմակ փոքրիկ ամպերու նման: Կայմերու անտառ մը դետը կը ծածկէր և ճերմակ առագաստները հովէն կը տարուբերէին:

Նաւահանդիստը հասնելով՝ երիտասարդ կիներ խօսեցաւ իւր կառապանին հետ հասկընալու համար արդեօք կարո՞ղ էր նաւակ մը վարձել Աստրախան երթալու համար: Այս խօսքերու վրայ տասնեակ մը նաւաստիներ ուրախութեամբ առաջարկեցին իրենց ծառայութիւնը: Նա վարձեց անոնցմէ այն մէկը որ իրեն աւելի վստահութիւն կը ներշնչէր ու մտաւ նաւակը: Նաւակը պզտիկ կայմ մը ունէր առագաստով հովին գործածելու համար: Երբ հիւսիսային քամին զաղրէր, երկու ուժեղ թիւփարները թակասը պիտի լրացնէին: Բարի նաւակտար խորհուրդ տուաւ կառքը պահել ու նաւակի վրայ տեղաւորել անիւնները հանելով:

— Կառքը լաւ պիտի պահէ ու դուք անոր մէջ աւելի հանդիստ պիտի ըլլաք: Եթէ Աստուծոյ շնորհիւ օդը նպաստաւոր լինի, հինգ օրէն Աստրախան կը հասնինք:

Ալլին գին կտրեց ու նաւակավարին ըստ, որ Օքրօսկայա աւանի պանդոկը դայ կառքը

տեսնելու և կանխավճարը ստանալու համար: Ամէն ինչ իր չուսացածէն աւելի պատուական կերպով կը կարգադրուէր: Ամէն ինչ իւր երջանկութեան համար, անցաւ Վօլկան ու պանդոկը վերադարձաւ:

ԺԲ.

Կօզակ Տանիլօ Լեֆանօր բնիկ Սթրելեցկացի էր: Երեսուն չորս տարեկան էր ու մէկ ամիսէն իր զինուորական ծառայութիւնը պիտի վերջացնէր: Իւր ընտանիքը կը կազմէին 90 տարեկան մեծ հայր մը, որ կը չիչէր դեռ Պուկաչիֆէն, երկու եղբայր, իւր անդրանիկ եղբօր կիներ, որ Սիրերիա տարադրուած էր իւր հայրերու հին հաւատքին հաւատարիմ մնացած ըլլալուն պատճառով, իւր կին, ինքը, իւր երկու աղջիկներ և երկու տղաներ: Իւր հայրը Փրանսական պատերազմին մէջ սպաննուած էր, ատոր համար ինք ընտանիքի պետը դարձած էր: Տունը 16 ձի կար, 12 զոյգ եղ, ունէր նաև բաւական մեծ տարածութեամբ ցորեն ցանուած հողեր: Տանիլօ նախ Օրէնպուրկ ծառայած էր, ապա Կազան, հաստատուն կերպով իւր հին հաւատքին կապուած էր, չէր ծխեր, ուտելու և խմելու համար իւր հաւատքէն չեղող մարդոց

իրեղէնները չէր գործածեր, և Յարին ըրած հաւատարմութեան երդումը խտուրթեամբ կը պահէր: Իւր ամէն գործին մէջ դանդաղ ու շքեղ հասցեաց էր, իւր մեծաւորներու հրամանները ամենայն ուշադրութեամբ կը գործադրէր, առանց երբէք վաչրկեան մը իր պարտականութեան մէջ թերանալու:

Այս անգամ հրաման ստացած էր մինչև Սարատով ընկերանալ երկու լեհուհիներու և երկու դադաղներու, որպէս զի ճանապարհին անոնց անախորժութիւն մը չպատահի և լաւ առաջնորդուին: Պարտաւոր էր զանոնք Սարատովի կառավարութեան յանձնել, «ամբողջովին լաւ ու պատուով»:

Այսպէս զանոնք առաջնորդած էր մինչև Սարատով, երկու կին, իրենց պզտիկ շուն և երկու դադաղ: Երկու կիներ մեզմ, սիրելի էին, թէպէտև լեհուհի բաց գէշ բան մը ըրած չէին: Արդ Օկրոսկայաի մէջ իրիկունը տեսած էր որ պզտիկ շունը կը ցատկէր կառքի մէջ, կը հաչէր ու սուրբ կը շարժէր և լսեց, որ նստարաններու տակէն ձայն մը կելլէ: Լեհուհիներէն մէկը, ծերը, շունը կառքին մէջ տեսնելով, անհանգստութեամբ բռնեց կենդանին ու տարաւ:

«Ասիկա բնական չէ», մտածեց կօզակը, ու լրտեսելու սկսաւ:

Երբ երիտասարդ լեհուհին կառքին մօտեցաւ, կեղծ քուն մտաւ և յատկօրէն լսեց որ սնտուկէն մարդու մը ձայն դուրս կ'ելնէր: Առտուն կանուխ պահականոց դնաց և չաչանեց թէ իրեն յանձնուած կիները իրենց ըսածին համեմատ չէին վարուեր, որովհետև իրենց հետ կը տանէին կենդանի մարդ մը դադաղի մէջ:

Երբ Ալբին պանդոկին առջև հասաւ իրենց թշուառութեանց վերջանալուն ու մօտալուստ ազատութեան մասին աներկբայ, յանկարծակիի եկաւ տեսնելով որ դռան քով սիրուն կառք մը կը կենար երկու կօզակներու հսկողութեան տակ: Կառածուս դռան առջև բազմութիւն մը խոնուած էր, աշխատելով տեսնել թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ բակին մէջ:

Յուշով ու եռանդով այնքան լեցուած էր, որ չը մտածեց անգամ թէ ի՞նչ չարաբերութիւն կրնար ըլլալ այս բազմութեան, կառքին և իրեն միջև: Բակը մտաւ և տեսաւ որ իր կառքի շուրջ մարդիկ հաւաքուած էին, շան սաստիկ հաչիւնը լսեց: Պատահածը ճիշտ այն էր, որմէ մանաւանդ կը վախնար: Կառքի առջև վեհ կերպարանքով, սև մազերով, համազգեստի մէջ սեղմուած, որու ոսկեգօծ կոճակները արևէն կը պսպրազնին, ներկուած կօշիկներ հագած մարդ մը կը կենար: Իւր խրոխտ ու թոթով ձայնով կտրուկ հրամաններ կ'արձակէր: Իւր

առջև երկու գինուորներու միջև կը գտնուէր ժողէ, գիւղացու շորերով, խոտի շիւղեր մազերուն մէջ, որ իւր գորաւոր ուսերը վեր կը ձըգէր, կարծես ինքնիրեն հարցնելով թէ ի՞նչ կ'անցնէր իւր շուրջ:

Շունը երբէք չը կասկածելով որ ինքն էր այս դժբաղդութեան պատճառը կատաղի կերպով կը հաչէր ոտտիկանապետին վրայ:

Ալբին Միկուրսկին տեսնելով ցնցուեցաւ, դէպի նա խոչանալու շարժում մը քրաւ, բայց գինուորները արգիլեցին:

— Ոչինչ, Ալբին, ոչինչ, ըսաւ Միկուրսկի իւր քաղցր ժպիտով:

— Ա՛հ, ահա ինք փոքրիկ կիներ, ըսաւ ոտտիկանապետը: Մօտեցէք, ասո՞նք են քո գաւակներուդ դադաղները, հէ՞, ըսաւ մատնանշելով Միկուրսկին:

Ալբին չպատասխանեց, բայց երկու ձեռքերը կրծքին վրայ խաչաձևած, բերանաբաց, սոսկումով կը նայէր իւր ամուսնոջն:

Ինչպէս միշտ կը պատահի կեանքի վճռական վայրկեաններուն մէջ, մէկ երկվայրկեանէն իւր չիշողութեանց մէջ զգացումներու և մտածումներու անդունդ մը տեսաւ, տակաւին ամբողջապէս իւր դժբաղդութեան մեծութիւնը չհասկցած:

Առաջին զգացումը այն եղաւ, զոր ունէր երկար ժամանակէ ի վեր, իւր արժանապատուութիւնը անիրաւուած, իւր ամուսինը, իւր հերոսը այս բարբարոս և կոպիտ մարդոց առաջ նուաստացած, որոնք իրենց հրամանի տակ կը սպահէին զանի:

«Ի՞նչպէս կը համարձակին ձեռք դնել անոր վրայ, որ բոլոր մարդոցմէ լաւագոյնն է» մտածեց նախ:

Երկրորդ զգացումը եղաւ կատարուած դժբաղդութեան դիտակցութիւնը: Վերջիշեց իւր կեանքի ամենամեծ դժբաղդութիւնը, իւր գաւակաց մահը:

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ իր գաւակները իրենցմէ չափը շտակուեցան: Ինչո՞ւ համար դժբաղդութիւնը այժմ կընկճէ իւր ամենէն սիրելի ու լաւագոյն ամուսինը: Այն ատեն չիշեց իրեն սպասող անարդ պատիժը, որու միակ պատճառը ինքն էր:

— Ո՞վ է քու ամուսինդ, հարցուց ոտտիկանապետը:

— Ինչո՞ւ, ինչո՞ գոչեց կիներ:

Նւ ջղաչին ծաղրով մը բռնուած ինկաւ կողքի բով ձգուած սնտուկին վրայ:—

Հեծկլտալով, արտասուաթոր աչքերով Լիւսովիկ վրայ հասաւ:

— Ի՞նչ տիրուհիս, ի՞նչ տիրելի պղտիկ տիրուհիս, Աստուծով բան մը չկայ, կը կրկնէր գգուելով ու խոժոռ աչքերով :

Միկուրսկին շղթայեցին ու տարան :

Անոր մեկնիլը տեսնելով Ալբին խոչացաւ գէպի նա :

— Ներէ՛, ներէ՛ ինձի : Ես միայն չանցաւուր եմ, ըսաւ :

— Կը տեսնենք ուր է չանցաւորը, ըսաւ ոստիկանապետը ձեռքերով հեռացնելով դանի :

Միկուրսկին գետին կողմը առաջնորդեցին, մինչդեռ Ալբին կը հետեւէր անոնց առանց գիտակցելու իւր ըրածին՝ հակառակ Լիւսովիկի աղաղակներուն :

Այդ ատեն, կողակ Տանիլօ Լիֆանօր կառքին քով կեցած էր ու մութ հաչեացքներ կը նետէր երբեմն ոստիկանապետին վրայ, երբեմն Ալբինի վրայ, երբեմն իւր ոտքերուն վրայ :

Երբ Միկուրսկին մեկնեցաւ, շունը իւր պոչը շարժելով սկսաւ շփուիլ կողակին, ճանապարհին անոր հետ ընտելացած ըլլալուն համար : Յանկառօ կողակը հեռացաւ կառքէն, իւր գլխարկը հանեց, ուժով գետնի վրայ ձգեց, շունը իր ոտքէն հեռացուց ու փախաւ գինետուն : Հոն օդի ու գեց, ամբողջ ցերեկ, ամբողջ գիշերը խմեց, այնտեղ ձգեց ինչ որ ունէր իր վրայ : Երկրորդ գիշերը փոսի մը մէջ ընկած գինք տանջող հար-

ցի մասին դադրած էր մտածելէ : «Աղէկ ըրի, կառապարութեան չաչանելով լեհուհիի ամուսինը» :

Միկուրսկին դատուեցաւ ու իւր փախըստեան համար հազար գաւազանի հարուածի դատապարտուեցաւ բոլոր սիրերականներու նըման : Իւր ծնողները, Վանտա, որոնք մեծ չարարելութիւն ունէին Պետրօզդրատի մէջ, չաջողեցան պատժի թեթեացում ձեռք բերել : Մշտենջինապէս Միքերիա աքսորուեցաւ : Ալբին հետեւեցաւ անոր :

Իսկ Նիկօլայ Ա. Երջանիկ էր, չեղափոխութիւնը ոչ միայն Բոլոնիոյ այլ նաև ամբողջ Եւրոպայի մէջ ջախջախելով . հպարտ էր, որովհետև ոուս ինքնակալութեան աւանդութիւնները կը պահէր ու իւր հայրենիքի ամենամեծ շահերուն համար Բոլոնիան կը դրակէր : Եւ աստղազարդուած, ասեղնագործներով պաճուճուած, աչքբան կը խնկարկուէր մարդոցմէ, որ անկեղծօրէն կը հաւատար թէ ինքը մեծ մարդ մըն է, որ իւր կեանքը ընդհանուր մարդկութեան և մասնաւորապէս ոուսերուն երջանկութեան նուիրած էր, մինչդեռ անոնց բոլոր ուժերը իւր գեղիւթեան ու անասանցման գործածած էր :

Azk Publishing Company
PRINTERS
789 Washington Street,
Boston, Mass.

<< Ազգային գրադարան

NL0327233

14104

807

104

1

2

ጥዕና 15 ሁኔታ